

Отже, у 20-х роках ХХ ст. в українській драматургії побутувала колективна творчість, масові театралізовані дійства, а панівним жанром була агітп'еса. Театри, які працювали у стилі агітаційної пропаганди, орієнтувалися на егалітарного реципієнта (червоноармійця, робітника, селянина) та егалітарного автора, творчості якого часто бракувало майстерності. Тому агітці властива простота, примітивність побудови, деперсоналізація соціалізованих дійових осіб, які спілкувалися мовою газетних штампів. Публіцистичністю була пройнята загалом уся художня творчість 20-х років ХХ ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Абрамович С.* Дидактична література // *Лексикон загального та порівняльного літературознавства.* – Чернівці, 2001.
2. *Барабан А.* Фронтний червоноармійський театр на Україні // *Радянське літературознавство.* – 1989. – №5.
3. *Бердяев Н.* Истоки и смысл русского коммунизма. – М., 1990.
4. *Блакитний В.* Гарт театру // *Гартований театр* (статті, матеріали, п'єси). – 36. I. – Х., 1925.
5. *Болобан А.* Гартований самодіяльний драматичний гурток // *Гартований театр* (самодіяльні п'єси). – 36. II. – Х., 1925.
6. *Гадзінський В.* До питання однієї історичної плутанини (на обговорення) // *Нова генерація.* – 1930. – №1.
7. *Грабовська І.* Україна в пошуках позитивного культурно-антропологічного типу // *Сучасність.* – 2001. – №3.
8. *Злий і добрий Хем* // *Гартований театр* (самодіяльні п'єси). – 36. II. – Х., 1925.
9. *Кендлер К.* Драма и классовая борьба. – М., 1974.
10. *Кузякіна Н.* Нариси української радянської драматургії. – Ч. 1 (1917-1934). – К., 1958.
11. *Літературознавча енциклопедія: У 2 т. / Автор-укладач Ю.Ковалів.* – К., 2007. – Т. 1.
12. *Платформа й оточення лівих* // *Нова генерація.* – 1927. – №1-3.
13. *Семенко М.* Entrez! // *Нова генерація.* – 1928. – №5.
14. *Смолич Ю.* Драматичне письменство наших днів. Огляд // *Червоний шлях,* 1927. – №4.
15. *Сушицький Б.* Кінець репертуару (в порядку обговорення) // *Нова генерація.* – 1930. – №4.

Галина Школа

Кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української мови. Захистила дисертацію “Мовна творчість Трохима Зіньківського в контексті творення норм української літературної мови другої половини ХІХ століття”. Основний напрям наукової діяльності – лінгвістика тексту.

ПОВЕРНЕННЯ НЕЗАБУТНІХ (СПАДЩИНА Т.ЗІНЬКІВСЬКОГО)

У статті розглядається творчість прозаїка, перекладача, літературного критика, громадського діяча Трохима Зіньківського.

Ключові слова: прозаїк, перекладач, літературний критик.

Galina Shkola. Return of the Unforgettables (Trokhym Zinkivsky's heritage)

This article gives a brief review of the literary works by a Ukrainian prose writer, translator, literary critic and statesman Trokhym Zinkivsky.

Key words: prose writer, translator, literary critic.

У 80-х р. ХІХ ст. активним дописувачем галицьких періодичних видань, зокрема “Зорі” та “Правди”, був уродженець м. Бердянська письменник, перекладач, публіцист, етнограф, мовознавець, лексикограф, військовий юрист Т.Зіньківський (1861-891), псевдоніми та криптоніми Т.Звездочот, Т.Певний, М.Цупкий, Т.З., Т.С, Z.

Патріотичний світогляд письменника сформувався під впливом викладача Одеської юнкерської школи, учителя історії, керівника місцевої “Громади” Л.Смоленського. Як свідомий український діяч Т.Зіньківський реалізував себе в Умані, де, проходячи військову службу, став учасником гуртка М.Комарова, члени якого укладали

“Словарь російсько-український”. Про роботу цього об’єднання згадував його учасник, друг Т.Зіньківського В.Кравченко: “Трохим брав перо, М[ихайло] Хв[едорович] карточки якого-небудь слова, котре стояло на черзі у словарі (карточки уже були зібрані раніше, пару літ за 20, їх було у нього величезна скринька). Далі кругом столу сиділи усі, у кожного був словарь: у кого лядський, у кого сербський, болгарський, Левченка, Піскунова і т.д., а М[ихайло] Хв[едорович], крім слів, що на паперцях, держав академічний словарь. Крім того, що знаходили по усіх цих записах, кожен міг говорити і своє слово, наприклад: по академ[ічному] словарю “*кнут*”, а як по-нашому. Той каже “*batiz*”, той “*nyga*”, збільшене “*бачисько*”, зменшене “*батіжок*” і т. д., а Трохим усе записував” [7, 164].

Зростанню національної свідомості Т.Зіньківського сприяло знайомство (через М.Комарова) з О.Кониським, М.Лисенком, Оленою Пчілкою, М.Старицьким та іншими членами київської “Старої Громади”. У Петербурзі, навчаючись у військово-юридичній академії, він не припиняв громадської і творчої діяльності: на зібраннях петербурзької “Громади” проголошував доповіді про світовий резонанс творчості Т.Шевченка, про роль української інтелігенції у відродженні національного духу, свідомості (сучасники зазначали, що в українському колі, на противагу більшості українців Петербурга, Т.Зіньківський спілкувався лише українською мовою).

Творчий шлях Т.Зіньківський почав в Умані, переклавши казку М.Салтикова-Щедріна “Заєць, що себе жертвує” (надрукована 1885 року в “Зорі”). За чотири роки в Петербурзі вийшла друком збірка письменника “Малюнки справжнього життя”, до якої увійшли оповідання “Сидір Макарович Притика” і “На вулиці”. Пізніше його художній доробок поповнився оповіданнями “Сон”, “Кудю йти?”, “Моншер-козаче”, драмою “Сумління”, перекладами творів Г.Гейне, В.Жуковського, двадцятьма переробками казок А.Авербаха, Фіхте-старшого, братів Грімм, дев’яноста сімома перекладами байок Езопа, драмою “Скупий” Ж.Мольєра, “Історією великого князівства Литовського” В.Антоновича. Проте більш відомий Т.Зіньківський як публіцист. Приміром, у “Правді” (1890-1891 рр.) опубліковано його статті “Національне питання в Росії”, “Шевченко в світлі європейської критики”, “Молода Україна, її становище і шлях”.

Т.Зіньківський — автор наукових розвідок, зокрема рецензій на граматики В.Науменка, С.Смаль-Стоцького, на переклади інших митців. Скажімо, щодо перекладу Гомерової “Одіссеї” П.Ніщинським (викладачем Бердянської чоловічої гімназії) він зазначав: “Я коли читав цю пісню, то неначе я первотвір у самого Гомера читаю, так безподобно — вірно зміг він віддати пластику і дух оригіналу” [3, 86].

Дослідження архіву Т.Зіньківського засвідчує, що він працював у різних культурологічних і філологічних напрямках: мав намір скласти антологію українського письменства XVI-XVIII ст., написати історію української літератури, готував граматику української мови, збирав матеріал для української енциклопедії. Особливу увагу приділяв українській мові своєї доби, розробляючи власну концепцію її розвитку. Зокрема, він наголошував, що тільки той народ, в якого вироблена міцна література, “не боїть ся згубити свого місця між народами яко нація” [6].

Т.Зіньківський закликав письменників звертатися до форм, які можна “дуже часто зустріти в українській народній поезії и з їх слід користуватися, щоб наша письменна поезія не дибала за чужими вбогими зразками” (ф. III, №38209). Цю думку пізніше, на початку XX ст., підхопить дослідник норм української літературної мови М.Сулима: “...базою укр[аїнської] літературної (найширшого вжитку) мови може бути тільки народно-масова стихія, зафіксована, напр., у творах таких, напр., письменників, як Марко Вовчок, Архип Тесленко, Г.Барвінок” [8, 77].

Водночас Т.Зіньківський не заперечував проти введення старослов’янізмів в українську мову. У листі до Б.Грінченка від 05.08.1886 р. він писав: “Возглашу та немощен — церковної мови вплив. Отже, чи до речі позичатись нам в церковній мові, не важко буде відповісти, що коли позичати, то позичати именно з церковної, яко корня, ніж з кацапщини. Наконєць, и Шевченко уживав часом церковнослов’янізми, хоча би:

Радуйся, ниво неполитає!

Радуйся, земле, не повитая!

Квітчастим злагом" (ф. III, №38224).

Водночас дослідник вважав старослов'янськи "головною причиною того дивовижного *"неплодия"* і мертвотини в письменстві, через усю 1000 літ нашого життя, що труїло всякий промінь життя духовного. Ся мертвотина старословянська заважала розвиватись національній українській літературі, бо ...письменні Українці не могли відрізнити її від рідної і вважали просто за літературно оброблену форму рідної мови, котра в устах у народа їм здавалась мужицьким жаргоном, зопсованнем літературних форм. Тому то Українці свою макаронічну мертвотину величали рідною мовою, рідним письменством" [3, 88].

Відомо, що Т.Зіньківський був добре обізнаний з художньою спадщиною письменників різних історичних періодів – від творців давньої літератури Я.Гаватовича, М.Довгалевського, Г.Кониського (ф. III, №38193) до сучасників Б.Грінченка (ф. III, №38194, 38201, 38202), О.Кониського, Панаса Мирного (ф. III, №38225), Олени Пчілки (ф. III, №38224), В.Самійленка (ф. III, №38181) та ін. Досліджуючи художню спадщину митців XVI-XVIII ст., визначальним він вважав те, що "мова в їх щиро-народня" (ф. III, №38193), як приклад наводив уривок з інтермедії Г.Кониського: "Циган: Ох істи, істи хочу, панове рятуйте, хоч салом смажні губи пошмаруйде! Ох запали, запали мої животини. А чим би їх покріпить, – нема солонини! Ачей яка в світі дорожняча стала. Що не виприсиш нігде і кусочка сала..." (ф. III, № 38193). Ознайомившись із цим рукописним твором, Т.Зіньківський дійшов висновку, що "сьогочасне письменство наше починається не з І.Котляревського, а з XVI віку. Вже тоді ми маємо зразки укр[аїнської] письмен[ної] поезії" (ф. III, №38193).

Як засвідчує листування, Т.Зіньківський високо поцінував мовний досвід І.Котляревського, Г.Квітки-Основ'яненка (ф. III, №38205), П.Куліша (ф. III, №38193). Так, П.Куліша він вважав "за найкращого знавця української мови та стиліста" (ф. III, №38193). Неперевершеним авторитетом для Т.Зіньківського був Т.Шевченко, який, за його словами, "один варт цілої літератури" [5, 254] і котрий увів у літературний ужиток той тип живої народної мови, на якому сам був вихований і який стоїть близько до загальнонародного. Внесок Т.Шевченка в розвиток української культури письменник окреслив так: "Нема чого розводитись про те, що таке для України-Русі Шевченко. Всі ми знаємо, що се поет наш всенародний, наша невмируща слава, програма наша політична, суспільна й міжнародна. По ньому знає світ Україну, по ньому дізнається про її душу, її будучину" [4, 181].

Слово Кобзаря письменник цитує в науково-популярних статтях ("Національне питання в Росії", "Тарас Шевченко в світлі європейської критики") і в епістолярії. У листах до Б.Грінченка, доводячи ту чи ту думку, він часто посилався на Т.Шевченка: "порівняй у Шевченка" (ф. III, №38194), "у Шевченка" (ф. III, №38203, 38205), "Шевченкові" (ф. III, №38205), "Чи українське се слово *"топорище"*. У Шевченка можна догадуватись воно зветься *"обухом"*: ...треба миром, громадою обух сталить та добре вигострить сокиру" (ф. III, №38203).

Водночас Т.Зіньківський – один з ініціаторів мовної дискусії кінця XIX ст., метою якої було творення єдиної української літературної мови. В останні дні свого життя він звернувся до видавця журналу "Правда" О.Кониського з проханням посприяти виходу статті Б.Грінченка "Галицькі вірші", яка й поклала початок мовній полеміці. Обґрунтовуючи потребу в публікації цієї статті, Т.Зіньківський писав: "...галичане, проповідуючи єдність літературну з Україною, – вельми мало дбають про сю єдність і пишуть своїм "язичієм", не хотючи вчитись української мови. Чайченко показав у своїй праці дуже яскраво, як галицькі віршомози варварськи поводяться з мовою русько-українською – що вони залюбки і лопатою гребуть з польської, московської й німецької мови, аби лиш вийшла рихма і мало того, ще й додають свого особливого рутенства. Все се робе мову галицьких писак і віршомазів та й прозаїків неможливим "язичієм рутенським" [1, 73].

Улітку 1891 р. стаття Б.Грінченка (В.Чайченка) була опублікована в кількох випусках журналу “Правда”. Її автор наголошував, що галицькі вірші “не читаються” на Східній Україні, і причиною цього вважав “зопсовану мову з боку лексика, з боку граматичних форм та з боку наголосів і здебільшого неможливі вірш” [9, 107]. Водночас дослідник не заперечував, що наддніпрянці мусять “дечим поступитися нашим галицьким братам. Але-ж маємо право сподіватися насамперед цього од Галичан, бо не в Галичині, а в нас і І.П.Котляревський, Квітка-Основ’яненко, Гулак-Артемівський, Марко Вовчок, Тарас Шевченко [...] не Галичане – нам, а ми їм сповняємо своїми роботами їх і періодичні, і не періодичні видання” [10, 206].

Роль Галичини для України наприкінці XIX ст. Т.Зіньківський визначив так: “Галичина та Україна російська помінялись ролями. Галичина стає Піємонтим культурним Україні російській, а через те й заступницею її і осередком у культурному житті” [2, LVII].

Проблему статусу української літературної мови Т.Зіньківський порушував у відкритому листі до О.Піпіна щодо його рецензії “Особая история русской литературы” на книжку О.Огоновського. Адресант поділяв окремі думки російського вченого, зокрема про те, що у праці галицького літературознавця “Історія літератури руської [української]” простежується не так розвиток літературного процесу, як життєписи українських письменників. У дискусії з О.Піпіним Т.Зіньківський наголошував на праві української мови на повноцінний самостійний розвиток. Проте український критик не погоджується з тими обмеженнями, які О.Піпін накладає на українське письменство: “Видимо хотіли б дозволити його єдино яко плохенький провінціалізм, обмежований вельми вузькими межами місцевої белетристики та сцени” [2, LVII]. Т.Зіньківський зазначав також, що українська мова забезпечувала культурні потреби галичан, яким уряд Австрії надав можливість мати власні початкові школи й кілька середніх, а окрім того – кілька кафедр у Львівському й Чернівецькому університетах; західні українці мали право звертатися до суду та до адміністрації рідною мовою.

Обшир наукових зацікавлень і літературна спадщина Т.Зіньківського засвідчують, що він був патріотом України, непересічною особистістю, чий творчий доробок привертав увагу Б.Грінченка, І.Франка, С.Єфремова, О.Кониського, О.Огоновського, В.Самійленка, М.Сумцова та інших дослідників минулого, а також служить предметом сучасних наукових розвідок (праці П.Архипенка, В.Скрипки, С.Кіраля, Л.Костецької, А.Поповського та ін.).

ЛІТЕРАТУРА

1. *Зіньківський Т.* Листи / Публ. В.Скрипки, прим. М.Малюка і В.Скрипки // *Неопалима купина*. – 1995. – № 5-6.
2. *Зіньківський Т.* Писання Трохима Зіньківського: У 2 кн. / Зредагував та життєпис написав Василь Чайченко. – Львів, 1893. – Кн. 1.
3. *Зіньківський Т.* Писання Трохима Зіньківського: У 2 кн. / Зредагував та життєпис написав Василь Чайченко. – Львів, 1896. – Кн. 2.
4. *Звїздочот Т.* Тарас Шевченко в світлі європейської критики // *Правда*, 1890. – Вип. IX.
5. *Звїздочот Т.* Тарас Шевченко в світлі європейської критики // *Правда*, 1890. – Вип. X.
6. *Інститут* рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського. – Ф. III – Од. зб. № 45238. Далі, посилаючись у тексті на листування Трохима Зіньківського, зазначаємо номер фонду та одиницю зберігання.
7. *Кравченко В.* Згадки про Трохима Зіньківського // *Київська старовина*. – 1997. – № 3-4.
8. *Сулима М.* Регулятори й дисонатори української літературної мови // *Життя й революція*. – 1927. – № 1.
9. *Чайченко В.* Галицькі вірші // *Правда*. – 1891. – Т. III. – Вип. VII.
10. *Чайченко В.* Галицькі вірші // *Правда*. – 1891. – Т. III. – Вип. X.